

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: ۷۸۸۶۴ Article Cod: ۲۰۱۹S۳D۱۲SH۱M ISSN-P: ۲۵۳۸-۳۷۰۱

بررسی مبانی فقهی جرم پولشویی

(تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۵/۲۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۹/۱۵)

دريا ميرزایی^۱

دانشجوی ارشد حقوق جزا دانشگاه قم

دکتر محمد علی حاجی ده آبادی

چکیده

پولشویی یا تطهیر پول به زبان ساده به مجموع عملیات بر روی اموال نامشروع مانند سرقت، قاچاق، کلاهبرداری و... اطلاق میشود. تا عواید حاصل از این اعمال ظاهراً مشروع و قانونی قلمداد شوند و منشأ غیرقانونی و نامشروع آن از دید پنهان بماند؛ این جرم دارای عوارض زیان بار فراملی و داخلی است به این سبب کنوانسیون های بین المللی از جمله کنوانسیون وین و پالمو به جرم انگاری و پیشگیری از آن پرداخته اند و در حقوق داخلی نیز به موجب قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۸۶ به عنوان جرم شناخته شده است. نوشتار حاضر در پی جست و جو و تبیین ریشه های فقهی جرم انگاری پولشویی است و به بحث در مورد مستندات فقهی و تعارض ظاهری جرم انگاری پولشویی با برخی قواعد فقهی می پردازد.

واژگان کلیدی: پولشویی، تطهیر پول، کلاهبرداری، جرایم اقتصادی، جرم انگاری

^۱ نویسنده مسئول



بخش اول: کلیات و مفهوم پولشویی

جرم پولشویی پدیده ای نوپیدا است و از حقوق بین المللی وارد حقوق داخلی شده است؛ بعضی آورده اند که اصطلاح پولشویی ریشه در مالکیت مافیا در ایالات متحده امریکا دارد (میر محمد صادقی، حقوق جزای بین-الملل، ص ۳۳۳) البته باید توجه داشته باشیم که زمانی طولانی است که افراد فرصت طلب و سودجو بدون توجه به معیارهای اخلاقی، شرعی و عرفی تحصیلاتی برای تطهیر و پاک کردن منشأ غیرقانونی پولهای کثیف در تمام حوزه های کسب درآمد از جمله بورس اوراق بهادار، بازار معاملات طلا، سلف خری، ساختمان سازی و حمل و نقل ایجاد کرده اند. که این اعمال موجب برهم خوردن توزیع درآمد ملی و پنهان ماندن جرم ازدید و کشاندن دهک های کم درآمد به سمت فقر مطلق شده و بسیاری از مشکلات رادر جوامع داخلی و بین المللی بوجود آورده لذا مسئله پولشویی در ایران و جهان از اهمیت خاصی برخوردار بوده و لازم است بررسی شود که آیا می توان از منظر فقه این اعمال را جرم تلقی کرده و برای آن مجازات در نظر بگیریم؟ آیا قواعد فقهی متعارض با جرم انگاری این عمل وجود دارد؟ از این رو در این نوشتار مبانی فقهی برای تأیید جرم انگاری این اعمال بیان شدند و مجازات آن از دیدگاه فقه بررسی می شود و همچنین به رفع تعارض ظاهری برخی از قواعد جرم انگاری پولشویی پرداخته می شود. پولشویی یا تطهیر پول معادل فارسی کلمه انگلیسی moneylaundering است. حقوقدانان تعاریف مختلفی برای پولشویی بیان کردند از جمله آن ها تعاریف ذیل است:

پولشویی مخفی کردن منبع اصلی اموال اخفا یا کتمان کردن ماهیت واقعی منشأ عواید حاصل از جرم است که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده است (جزایری، پولشویی و موسسات مالی، ص ۶۳) در حقوق داخلی در ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی این جرم این گونه تعریف شده است جرم پولشویی عبارت است از:

الف) تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت های غیرقانونی با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.



ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عواید به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم بر این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول اثار و تبعات قانونی ارتکاب جرم نگردد.

ج) اختفا یا پنهان و کتمان کردن ماهیت واقعی منشأ و منبع حمل و نقل و انتقال جابه جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشند. پولشویی مخفی کردن اموال ناشی از جرم و تبدیل آن ها به اموال پاک است به طوری که یافتن منبع اصلی مال غیر ممکن یا بسیار دشوار گردد (میرمحمدصادقی. حقوق جزای بین الملل. ص ۳۳۲) بدین معنا ک مرتکبین برخی از جرایم نظیر قاچاق مواد مخدر، اسلحه، قاچاق انسان ارتشأ، اختلاس، سرقت پول های زیادی کسب می کنند و دارمدهای زیادی نصیب شان میشود که باقی ماندن پول ها به صورت اولیه ممکن است صاحبان این پول ها را در معرض اتهام ارتکاب جرم قرار داده و با بررسی و تحقیق منبع غیر قانونی و درآمد آنها مخفی شده و موجب پیگیری و تعقیب و توقیف و مصادره عواید مجرمانه شود به همین علت مرتکبین این جرایم برای سرپوش گذاشتن بر عمل مجرمانه و مصون نگه داشتن این اموال از کشف و مصادره مبادرت به انجام اعمالی می نمایند تا منشأ نامشروع این عواید به صورت مشروع و قانونی جلوه دهند. می توان گفت پولشویی مجموعه عملیاتی است که موجب می شود جلوه مشروع و قانونی به عواید حاصل از اعمال نامشروع و غیر قانونی داده شود.

بند اول: انواع پولهای غیرقانونی و نامشروع

الف) پولهای کثیف: پولهای کثیف یا آغشته به خون به درآمدهایی گفته میشود که از قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان و... به دست می آید یعنی پولهایی که از اقدامات خیانتکارانه یا ضدبشری حاصل میشود و به زندگی و جان انسان ها مرتبط است اطلاق میشود (احمدی نژاد، منفرد. پولشویی و سیستم مالی شامل اثار اقتصادی اجتماعی، ص ۳۸)

ب) پولهای خاکستری: پول های خاکستری به مجموع عواید حاصل از فروش کالا یا تولیدات کالا اطلاق میشود که از نظارت دولت پنهان می ماند و برای فرار از مالیات یا به عبارت دیگر پول های خاکستری به درآمدهایی گفته میشود که از کانال های زیرزمینی پنهانی، به دور از چشم



مأموران حکومتی به دست می آید و زمینه پیدایش این پول هادر کشورهایی است که اقتصادانها بیشتر دولتی است و دولت سازمان دهنده منافع اقتصادی است .

پ) پول های سیاه: به عواید حاصل از قاچاق کالا و معاملات پرسود که خارج از عرف طبیعی در جامعه صورت می گیرد اطلاق می شود.

بند دوم: انواع پولشویی

۱) پولشویی بیرونی: پولهای کثیف به دست آمده از فعالیت هایی که در سایر کشورها انجام میشود و در خارج آن کشور تطهیر می شود.

۲) پولشویی درونی: پول های کثیفی که در یک کشور عملیات غیرقانونی برای انها انجام شده و در همان کشور تطهیر می شوند را شامل می شود.

۳) پولشویی مهارشونده: شامل پولهای کثیف که در یک کشور عملیات غیرقانونی کسب انها انجام شده است و در کشور دیگری تطهیر میشوند .

۴) پولشویی وارد شونده: پول های کثیفی که از عملیات غیرقانونی در سایر نقاط به دست آمده است و در خاک یک کشور مورد نظر تطهیر می شود.

بند سوم: مراحل پولشویی

پولشویی دارای سه مرحله است ۱) مرحله ی استقرار ۲) مرحله تبدیل یا لایه سازی ۳) مرحله ادغام در مرحله استقرار وجوه مالی که در اثر جرم حاصل شده اند وارد سیستم مالی داخلی میشوند یا به خارج از کشور منتقل می شوند تا در دسترس نباشند و از دید پنهان بمانند و کشف نشوند تا در فرصت های بعدی ان ها را به چک حواله جات و غیره تبدیل کنند (سلیمی، جنایت سازمان یافته فراملی، ص ۷۶) در مرحله لایه سازی بانجام عملیاتی مانند معاملات بانکی نقل و انتقالات مالی هویت واقعی و اصلی اموال پنهان می شوند.

مرحله ادغام: در این مرحله درآمد و عواید غیرقانونی در سیستم مالی مشروع و قانونی ادغام شده و ظاهری قانونی و مشروع به خود می گیرد.



بند چهارم: روشهای پولشویی

شیوه های تطهیر پول بسیار گسترده اند چون نوع عمل غیرقانونی انجام شده نوع سیستم اقتصادی قوانین ومقررات کشوری که دران جاعمل غیرقانونی صورت گرفته متفاوت اند واگر این جرم صورت گرفته جنبه فراملی پیدا کند بستگی به مقررات کشوری که پول دران جاتطهیرمی شود دارد. از شیوه ای ان می توان سرمایه گذاری این عواید در بانک و خرید چک وغیره ویاسرمایه گذاری در سهام وبازارهای اوراق بهادار ، سرمایه گذاری در موسسات تولیدی، سرمایه گذاری در بازار طلا وازمهم ترین انها انتقال پول به کشورهای دارای مقررات بانکی ازاد مانند کشور سوئد نام برد.

بند پنجم: پیشینه تاریخی پولشویی

در این زمینه^۳ نظر رامی توان مطرح کرد:

۱) پولشویی ناشی از فعالیت های مافیا بوده وریشه ای تاریخی دارد زیرا برای نخستین بارال کاپون رهبرافسانه ای مافیا وجوه سرقت شده از بانک را در رختشوی خانه های خود مخفی کرده واین گونه عملیات پولشویی را انجام می داد.

۲) پول کثیف شده از طریق مجموعه ای از نقل وانتقال متعددی شده وتمیزمی شود این اصطلاح کاربرد یافته است.

۳) واژه پولشویی برای اولین باربه وسیله ی محققان در جریان رسوایی واترکیت در دهه ۱۹۷۰ مورد استفاده قرار گرفت پس به صورت بین المللی مصونیت یافت. (شریفی لرستانی، پولشویی از منظر حقوق جزای داخلی ومعهادات بین المللی پایان نامه حقوق دانشگاه بهشتی)

بخش دوم: مستندات فقهی پولشویی

در این مبحث به بررسی مستندات فقهی جرم انگاری پولشویی از جمله آیات، روایات، قواعد فقهی و سیره معصومین می پردازیم.



بند اول: آیات

در جست و جوی مبانی فقهی جرم انگاری پولشویی ابتدا به بررسی آیات متضمن حرمت امل مال به باطل و سپس به بررسی آیات متضمن اکل سحت می پردازیم.

۱) اکل مال به باطل

الف) سوره بقره آیه ۱۸۸: (ولا تأكلوا اموالكم بينكم با الباطل وتولوا بها الى الاحكام لتأكلوا)

معنی آیه: اموال یکدیگر را به ناشایست نخورید و آن را به رشوه به حاکمان ندهید تا بدان سبب اموال گروه دیگر را به ناحق بخورید و شما خود می دانید.

ب) سوره نساء آیه ۲۹: (يا ايها الذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم با الباطل، الا ان تكون تجارة عن تراضی منكم ولا تقتلوا انفسكم ان الله كان بكم رحیما) معنی آیه: ای کسانی که ایمان آورده اید اموال یکدیگر را به ناحق ضنخورید مگر که تجارتی باشد که هردو بدان رضایت داده باشید و یکدیگر را مکشید که هر آینه خدا با شما مهربان است.

ج) سوره توبه آیه ۳۴: (يا ايها الذين امنوا ان كثيرا من الاجبار والرهبان لياكلوا اموال الناس با الباطل و يصدون عن سبيل الله والذين يكفزون الذهب والفضة ولا ينفقونها في سبيل الله فبشرهم بعذاب عليم)

معنی آیه: ای کسانی که ایمان آورده اید بسیاری از راهبان یهود و نصاری اموال مردم را به ناحق میخورند و دیگران را از راه خدا باز می دارند و کسانی که زر و سیم می اندوزند و در راه خدا انفاقش نمی کنند به عذابی دردآور بشارت ده.

اشتراک آیات: البته گرچه این آیات هر کدام دارای شأن نزول متفاوتند لکن ۲ موضوع در هر کدام مشترک است

۱) اطلاق باطل ۲) اکل مال به باطل در تمام این آیات مورد نکوهش قرار گرفته است.

مفردات آیات



۱) واژه اکل: اکل هم به معنی خوردن و هم به معنی مطلق تصرفات و تملیکاتی است که انسان به عمل می آورد؛ آیت الله طباطبایی می فرماید: اکل گرفتن یا مطلق تصرفات است (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ص ۵۱) همچنین برخی گویند مقصود از اکل تنها تصرفات حقیقی نیست بلکه تصرفات اعتباری را هم شامل می شود (گرجی، آیات الاحکام، ص ۳۴) پس مقصود از اکل مطلق تصرفات است هم تصرفات حقیقی و هم تصرفات حقوقی را شامل می شود بنابراین می توان گفت واژه اکل به معنای تصرفات و انتفاعات عرفی است (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ص ۳۵۵)

۲) واژه مال: در تعریف مال برخی گفته اند که معنا و مفهوم مال واضح و روشن است و همچنین محقق بجنوردی مال را به سه قسم تقسیم کرده است؛ قسم اول: اعیان و جواهر، قسم دوم: عوارض یا منافع، قسم سوم: اموال اعتباری نظیر اوراق بهادار و اسناد مالی، و همچنین ایشان تمام چیزهایی را که حوائج و نیازهای زندگی به وسیله آن برطرف می شود را به عنوان مال شمرده اند. (بجنوردی، قواعد الفقهیه ج ۲، ص ۳۰) پس با توجه به روشنی معنای مال این واژه مفهوم گسترده ای دارد و به نظر اکثرین یا منافع را شامل می شود.

۳) واژه باطل: باطل به معنی عرفی و هر آن چه را که حق نباشد شامل می شود مرحوم طبرسی بعد از آن که در معنای باطل رشوه، غصب و غیره را نقل می کند چنین می گوید که نظر ارجح حمل آیه بر همه این وجوه است (طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ص ۱۳۴) شیخ طوسی در ذیل تفسیر آیه ۱۸۸ سوره بقره اکل مال به باطل را این گونه تفسیر می کند که آیه دارای ۲ معناست یکی تملک کردن اموال دیگران بر حسب ظلم و ستم مثل سرقت و دوم این که اموالی که از راه غیر مشروع به دست می آیند مثل ربا و غیره، همه ی آنها را جمله اکل مال به باطل می داند (طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ص ۱۳۸) استاد شانه چی در تفسیر آیه ۲۹ سوره نساء تمام تصرفات و تملکات نامشروع خواه غصب و سرقت یا غیره را جزو باطل می داند (مدیر شانه چی، آیات الاحکام، ص ۱۶۸) تطبیق آیه با موضوع: از معنا و مفهومی که در مفردات آیات گفته شد فهم می شود که اولاً مفهوم اکل مطلق تصرفات است ثانیاً مفهوم مال اعم از پول و منافع است و ثالثاً مفهوم باطل باطل عرفی است و هر آنچه که حق نباشد را شامل



می شود، پس در این صورت از نظر اسلام تحصیل اموال نامشروع باطل است و نه تنها تحصیل اموال از راه ناصواب باطل است بلکه خرج کردن آن درهرراهی اعم از کسب و کار مشروع و نامشروع نیز باطل است و در جامعه اسلامی باید هم درآمد هم راه کسب و هم راه خرج آن در راه درست و مشروع و به حق باشد (اسماعیلی، اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری، ص ۱۲۹) در نتیجه باطل معنای عمی دارد که به هرگونه تجاوز به اموال دیگران و تصرف ناروا در اموال خود و هرآنچه غیر حق باشد شامل می شود؛ اما در تفسیر اکل مال به باطل باید بدانیم که دو نوع باطل از نظر فقها وجود دارد الف) باطل عرفی ب) باطل شرعی.

باطل عرفی: به تمام چیزهایی که بر اثبات فهم و درک عرف باطل تلقی می شدند گفته شده اعم از این که در شرع به باطل بودن آنها تصریح شده باشد یا نه.

باطل شرعی: به تمام چیزهایی که شرع آن را حرام و باطل اعلام کرده و تصریح به بطلان آنها داشته اطلاق می شود. بین فقها در ملاک قرار دادن باطل شرعی و عرفی اختلاف نظر است و در این زمینه گروهی از فقها همانند شیخ انصاری ملاک را باطل عرفی می دانند و گروه اندیکی نیز ملاک را باطل شرعی می دانند. (شیخ انصاری، کتاب البیع ج ۵، ص ۲۰) البته باید به این نکته توجه شود که زمانی حق یا باطل بودن امری را به داوری عرف واگذار می کنیم که در اون زمینه تصریحی به بطلان از طرف شرع نداشته باشیم و ابتدا ملاک و معیار اولیه در هر موردی تصریحات شرع است و اگر بطلان امری از ناحیه شرع مسلم باشد دیگر جای بحثی نیست و در جایی هم که بین فهم شرع و عرف در باطل بودن امری تعارض باشد فهم شرع مقدم است و همچنین توجه به این نکته نیز حائز اهمیت است که نقش زمان و مکان را نمی توان نادیده گرفت و مصادیق باطل را تنها به آنچه انحصار کرد که فقها با توجه به مقتضیات زمان و مکان خود باطل شمرده اند و در هر صورت باید در باطل شمردن امری به مقتضیات زمان و مکان و فرهنگ جامعه خود بنگریم و فهم عرفی را در افکارمان بگنجانیم چرا که با دگرگونی شرایط و زمان و مکان شکل های دیگری از باطل نیز رخ می دهد. (اسماعیلی، اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری، ص ۱۳۶) پس با توجه به مطالبی که در تفسیر آیه گفته شد فهم می شود که باطل منحصر به کلام فقها و شرع نیست و با دگرگونی شرایط زمان



و مکان باطل های دیگری نیز رخ می دهد که ما آن را می توانیم به داوری عرف واگذار کنیم و پولشویی نیز یکی از آنهاست که جلوه مشروع و قانونی به اموال نامشروع می دهد که از لحاظ عقل و عرف چنین عملیاتی باطل است. (حیدری، جرم انگاری پولشویی در فقه و حقوق، ص ۱۴۵)

تطبیق موضوع: در تطبیق موضوع می توان گفت که اولاً پولشویی که منجر به تغییر ظاهر عواید حاصل از کسب نامشروع است یکی از مصادیق اکل سحت است زیرا خرام خوری و کسبی نامشروع است و مشمول سحت قرار می گیرد و ثانیاً با توجه به مترادف بودن سحت و اکل مال به باطل عملیات پولشویی از مصادیق اکل سحت محسوب می گیرد.

بند دوم: روایات

در بررسی مستندات فقهی جرم انگاری پولشویی اکنون به چند روایت برای توجیح موضوع می پردازیم.

الف) روایت حج: در روایتی آمده اگر فرد از پول نامشروعی که کسب کرده به حج رود و لیبیک بگوید ندا می رسد لا لیبیک و لا سعدیک و اگر از مال حلال باشد ندا می رسد لیبیک و سعدیک (کلینی، الکافی ج ۵، تحقیق علی اکبر فخاری)

تطبیق: بنابراین با حج نیز پول و عواید بدست آمده از راه نامشروع پاک نمی شود.

ب) حدیث امام سجاد: در روایتی از ایشان سوال شد مردی زمینی یا خدمتکاری را از فردی یا مالی که از راه راهزنی و دزدی بدست آمده است می خرد آیا بر این فرد حلال است که از ثمره این زمین بهره مند شود؟ امام این گونه نوشتند هیچ حلالی در چیزی که اصل و منشأ آن حرام باشد نیست و استعمال آن نیز حلال نمی شود (کلینی، الکافی، تحقیق علی اکبر فخاری)

تطبیق: این حریث دارای اطلاق است و شامل هر مالی که منشأ نامشروع و غیر قانونی داشته باشد می شود بنابراین اگر این اموال نامشروع تطهیر شوند موجب مشروعیت آن نمی شود چون منشأ آن نامشروع است پس این حدیث دلالت بر عملیات پولشویی دارد و درامدی که از این طریق کسب می شود را حرام و غیر مشروع می داند.



ج) حدیث ابی الحسن: ابی الحسن می فرماید ای داوود حرام رشد و نمو ندارد و اگر داشته باشد برکت ندارد و آن چه از آن هزینه می شود اجر و مزدی ندارد و آن چه مانده آتش او را افزون می کند. (کلینی، الکافی، تحقیق علی اکبر فخاری)

تطبیق: پس پولی که حرام بدست بیاد و در چرخه اقتصاد بیفتد حلال و مشروع نیست و بعد از مرگ مکتسب عذاب او را بیشتر می کند این روایت نیز بر حرام شمردن عواید حاصل از جرم و دادن ظاهر مشروع به آن یا به عبارتی به پولشویی دلالت دارد.

بند سوم: سیره معصومین

حدیث امام علی (ع) در بخش اول خطبه ۱۵ نهج البلاغه می فرماید: (والله لو وحدته قد تزوج به النساء و ملک به الاماء لرددته)

معنی: سوگند به خدا اگر آن املاک غارت شده بیت المال را پیدا کنم به مسلمانان بر می گردانم اگر چه مهریه ی زنان قرار گرفته باشد و کنیزها با آن ها خریداری شده باشند. این کلام حضرت در زمانی که بیعت مردم با آن حضرت در مدینه صورت گرفته بود و از تمام کسانی که عصر عثمان اموال بیت المال را غصب یا توسط خلیفه بخشیده بودند هشدار داد و به آن ها اعلام کرد که باید تمام این اموال باز گردانده شوند و در صورت برنگرداندن با زور آنها را خواهد گرفت. (مکارم شیرازی، پیام امام، ص ۵۲۶) با تعریفی که گفته شد فهم می شود که امام علی (ع) تمام کسب ها و مال های نامشروع را که حتی اگر صدق زنان قرار گرفته باشد و ظاهری مشروع به خود گرفته باشد را باطل و حرام اعلام کرده و از بیت المال می داند و سوگند به بازستانی آنها دارد پس به روشنی از سخن امام می توان به رابطه آن با جرم انگاری این مهم پی برد.

بند چهارم: قواعد فقهی

بعد از بیان آیات و روایات و سیره ی معصومین اکنون نوبت به آن وسیده که برای توجیه جرم انگاری این مهم به قواعد فقهی مرتبط با آن پردازیم. در این بخش به بررسی ۳ قاعده مرتبط می پردازیم.



الف) قاعده لاضرر

تعریف قاعده لاضرر: یکی از قواعد مهم و ضروری در فقه قاعده لاضرر است که مدرکات این قاعده آیات، روایات و عقل است و در تعریف این قاعده می توان گفت که ضرر و زیان در اسلام منع شده است و افراد از ضرر زدن به یکدیگر نهی شده اند. امام خمینی این نهی را نهی حکومتی می داند (سبحانی، تهذیب الاصول، ص ۵۳۵) لذا حکومت اسلامی با هر امر و ضرری که جامعه را تهدید می کند. بنابراین با توجه به ضرر هایی که جرم پولشویی برای جامعه اسلامی دارد پس وظیفه دولت است که این عمل را جرم انگاری کرده و با سیاست های متناسب از ایجاد این جرم پیشگیری و در صورت وقوع با آن مقابله می کند.

ب) قاعده ضمان ید متعاقبه

تعریف قاعده ضمان ید متعاقبه: در تعریف این قاعده می توان گفت که در صورتی که مال نامشروع و غیرقانونی به چند دست انتقال پیدا کند تمام ایادی در برابر مالک مسئولند و مثلا اگر کسی اتومبیلی را سرقت کند سپس آن را به دیگری بفروشد یا بدهد سپس او نیز همین کار را انجام دهد و به ترتیب به همین گونه ادامه پیدا کند تمامی آنها مسئولند و نقل و انتقالات باعث تملک آنها نمی شود و تمامی معاملات باطلند.

تطبیق با موضوع: می توان گفت که نقل و انتقالات و مبادلات و عواید حاصل از جرم در جرم پولشویی مشمول قاعده ضمان ید متعاقبه شده و باطل و غیر مشروع می باشند پس تمام فعالیت پولشویان باطل و مشمول این اصل قرار می گیرد.

ج) قاعده حفظ نظام و مصالح اجتماعی

تعریف قاعده حفظ نظام و مصالح اجتماعی: در تعریف قاعده ابتدا به بیان این قاعده از منظر امام خمینی (رح) می پردازیم. که میفرماید: بعضی از فقها حفظ نظام و مصالح مسلمین را فلسفه تشکیل حکومت می دانند (خمینی، کتاب البیع جلد ۲، ص ۴۶۱) باید بگوییم که حفظ نظام مورد تایید همه مردم و ثابت و مسلم است و هر چیزی که مخالف نظام و مصالح عمومی باشد با آن مقابله و برخورد می کند. در تطبیق این قاعده با موضوع می توان گفت که پولشویی مخالف



بامصلحت جامعه است زیرا اولاً که پولهای و عواید از طریق نامشروع و جرم به دست آمده و همچنین این پولها و عواید دوباره به چرخه جرم و ضرر و زیان جامعه باز میگردند. و همچنین این جرم باعث اختلال در نظام مالی و تضعیف بخش خصوصی می شود پس حرام است و جامعه اسلامی به خاطر ضرری که بدان وارد شده باید بدان مقابله کند و آن را جرم انگاری کرده و در صورت رخداد به تعقیب متخلفان و مجرمین و برخورد با آن هابپردازد.

بخش سوم: قلمرو مجازات پولشویی در فقه

بر اساس آیات و روایات و سیره ی معصومین همچنین قواعد فقهی مشخص شد که پولشویی حرام است و از آن جا که طبق شرع برای آن مجازات تعیین نشده و به مفهوم اخص جزو جرایم حدی نیست پس بنا بر قاعده (التعزیر لکل عمل المحرم) این جرم تعزیری است البته در مورد مفهوم تعزیر و حد نظرات متعددی وجود دارد که بیان آن از حدود این نوشتار به دور است و ما تنها در این بخش به تعریف شهید ثانی در مورد تعزیر بسنده می کنیم. شهید ثانی می فرماید: تعزیر آن مجازات و نکوهشی است که میزان و کیفیت آن از طرف شرع تعیین نشده است (شهید ثانی، مالک الافهام ج ۲، ص ۴۲۳)

بند اول: حکم مجازات پولشویی

پس با روشن شدن جرم پولشویی بر اساس آیات و روایات و برخی قواعد فقه دو مقدمه را می توان به اثبات رساند (۱) پولشویی بر اساس آیات و روایات و قواعد حرام است (۲) کسی که عمل حرامی انجام دهد و برای آن عمل از منظر شرع نوع، میزان و کیفیت مجازات تعیین نشده باشد بر اساس نظر امام تعزیر می شود یا به عبارتی نوع و میزان و کیفیت مجازاتش توسط امام تعیین می شود بر اساس قاعده (التعزیر بما یره الحاکم) و جرم پولشویی نیز که یک جرم تعزیری است نوع و میزان و کیفیت مجازاتش باید بر اساس نظر حاکم تعیین شود.

بند دوم: دایره شمول حکم

البته باید توجه داشته باشیم که نزد فقها در معنا و مفهوم حاکم اختلاف نظر وجود دارد و در این رابطه ۲ نظر می توان یافت.



نظر اول) عده ای از فقها حاکم را (در قاعده التعمیر بما یرالحاکم) قاضی جامع الشریط می دانند که در برخورد با هر موضوع با توجه به میزان جرم، شخصیت مرتکب و میزان آثاری که جرم از خود به جای گذاشته و غیره نوع و میزان و کیفیت مجازات عمل را تعیین می کند؛ پس براساس تعاریفی که از جرم پولشویی در این نوشتار ارائه دادیم مشخص شد که این جرم جرمی تعزیری است و براساس این نظر باید نوع و میزان و کیفیت مجازات آن توسط قاضی دادگاه در برخورد با هر مصداق تعیین شود.

نظر دوم) عده ای دیگر از فقها نظر براین دارند که مقصود از حاکم در این قاعده (التعمیر بما یره الحاکم) ولی فقیه و با تفویض ایشان به عبارتی قانون نویسان هستند که باید نوع و میزان و کیفیت مجازات تعزیری را مشخص کنند و براساس این نظر پولشویی نیز که یکی از جرایم تعزیری است باید نوع میزان و کیفیت مجازاتش توسط ولی فقیه یا مقام تفویضی ایشان به عبارتی قانون نویسان معین شود. البته صاحب نظران در مورد پذیرش و عدم پذیرش نظر خود دلایلی بیان می کنند که از حوصله این مقاله به دور است و به همین خاطر به صورت اختصاری به بیان این دو نظر پرداختیم و برای مطالعه بیشتر (ر.ک. محقق داماد، قواعد فقه ج ۳، ص ۵۰/۱۶۰)

بند سوم: قواعد فقهی متعارض با جرم انگاری پولشویی

حال به سراغ قواعد ظاهراً متعارض با جرم انگاری پولشویی می رویم که براساس آنها برخی معتقدند که نباید عمل پولشویی جرم انگاری شود و در کار و اعمال افراد جست و جویی انجام شود علی الحال به تهریف و تطبیق قواعد می پردازیم.

۱) قاعده صحت

تعریف قاعده صحت: در تعریف قاعده صحت می توان گفت که کلیه معاملات اشخاص حمل بر صحت می شود و در هنگام شک و تردید در این معاملات آنها محکوم به صحت هستند و نمی توان در مورد شک اصل صحت را کنار گذاشت و به تفحص و بررسی معاملات افراد پرداخت، پس این قاعده با جرم انگاری پولشویی ظاهراً متعارض است.



۲) قاعده تسلیط

تعریف قاعده تسلیط: در تعریف این قاعده می توان گفت افراد بر اموال خود مسلطند و حق هرگونه تصرف مجاز و قانونی را خواهند داشت و به موجب آن ها می توانند هرگونه معامله با مال خود و همچنین هرگونه نقل و انتقالاتی که بخواهند انجام دهند در صورتی که در جرم پولشویی همین نقل و انتقال اجزای جرم پولشویی را تشکیل می دهد.

۳) قاعده ید

و اما سومین قاعده به ظاهر متعارض با جرم انگاری پولشویی قاعده ید است که براساس قاعده ید کسی که مالی در تصرف دارد مالک آن شناخته می شود و تصرف اماره مالکیت است پس این قاعده نیز با جرم انگاری پولشویی به ظاهر متعارض است و مأمورین را از تجسس در مورد اموالی که افراد دارند و با آن معامله می کنند یا نقل و انتقال انجام می دهند منع می کند.

بند چهارم: رفع تعارض

با توجه به تعارضات گفته شده و قید ظاهراً که در تعارضات در نوشته وجود دارد باید بگوییم که اولاً این قواعد (قاعده ید، قاعده تسلیط، قاعده صحت) جزء امارات هستند و حجت برخلاف آن وجود داشته باشد این قواعد کنار گذاشته می شود؛ دوماً در تعارض قواعد فقهی همانطور که قبلاً در نوشتار حاضر در بخش قواعد اثبات کننده جرم انگاری پولشویی گفته شد که قاعده لاضرر از جمله آنها بود در تعارض قاعده ید، تسلیط و صحت با قاعده لاضرر باید بگوییم که قاعده لاضرر مقدم بر این قواعد است و به جرأت می توان گفت که قانون حاضر در ارتباط با جرم انگاری پولشویی نمی تواند مقصود واقعی این مهم را برآورده سازد زیرا که اصل را بر صحت گذاشته و به مقدم بودن قاعده لاضرر توجهی نشده و شاید هم بر همین اساس بوده که این قانون بدین شکل درآمده که به هیچ نحو کارساز نیست و دردی از جامعه



دوا نمی کند و البته باید گفت که این قانون در حال حاضر در شور و مشرف به اصلاح شدن است و امید به کارسازی در اصلاحات داریم انشاءالله.

پیشنهاد و نتیجه گیری پایانی

پیشنهادی که بنده در این نوشتار دارم این است که نگاه های ظاهری را کنار گذاشته و عمیق تر بنگریم درست است که قاعده صحت و قاعده ید و قاعده تسلیط از جمله مهم ترین قواعد فقهی هستند و ما همواره باید آنها را مدنظر قراردهیم لکن نباید این قواعد ما را در مهلکه قرار داده و مقتضیای زمان اینگونه ایجاب می کند که همانطور که افراد برای تمامی معاملات و هر ارتباطی که روزانه با افراد دیگر دارند نیازمند ارائه شناسنامه و کارت ملی می باشند و در صورت ارائه آن را اصل بر صحت می دانیم پس چه خوب است که افراد ماهیانه برای حقوق و درامدشان بالاتر از یک مقدار تعیین شده سند تحویل داده تا بتوان مانع این همه جرم و جنایت و حقوق های نجومی شد و آن زمان است که میتوانیم امید به این داشته باشیم که درصد جرم و جنایت کاسته شود، اختلاف طبقاتی از بین رود، جلوی حقوق های نجومی گرفته شود، بانکها به کارهای تولیدی بپردازند و اینگونه اشتغال ایجاد شده و اقتصاد شکوفا شود. با توجه با آن چه در نوشتار حاضر نگاشته شد در آیات و روایات و سیره ی معصومین و قواعد فقهی دلایل محکمی برای جرم انگاری پولشویی وجود دارد و همچنین این جرم یک جرم تعزیری است که میزان و مجازات آن به دست حاکم یا به عبارتی قانون نویسان است و همچنین در تعرض ظاهری برخی قواعد مانند قاعده ی تسلیط و قاعده ید و قاعده صحت با جرم انگاری پولشویی تاب مقاومت در برابر قاعده لاضرر و مقتضیات زمانی را نداشته و همان گونه که نگاشته شد این جرم انگاری از نظر فقهی نیز مورد تأیید است.



منابع و مأخذ

- قرآن (ترجمه آیت الله مکارم شیرازی)
- قانون مبارزه با پولشویی، مصوب ۲ بهمن ۱۳۸۶، مجلس شورای اسلامی
- گرجی، ابوالقاسم، آیات الاحکام (حقوقی و جزایی)، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۶
- مدیر شانه چی، کاظم، آیات الاحکام، چاپ ششم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۵
- کلینی، محمد بن یعقوب، (وفات ۳۲۹) الکافی ج ۵، تحقیق علی اکبر فخاری، دارالکتاب اسلامیة ۱۳۶۷
- طبرسی، فضل بن حسن، (وفات ۵۶۰) مجمع البیان فی تفسیر القرآن ج ۱ و ۲ و ۳، تحقیق محمد کاظم طریحی، قم، انتشارات بی تا
- شهید ثانی، زین الدین جعی العاملی (وفات ۹۶۶)، مالک الافهام ج ۲، قم، مؤسسه المعارف الاسلامیه
- سلیمی، صادق، جنایت سازمان یافته فراملی، تهران، صدر ۱۳۹۳
- بجنوردی، محمد حسن (وفات ۱۳۹۵) قواعد الفقهیه ج ۱ و ۲، قم، نشر الهادی
- جزایری، مینا، پولشویی و مؤسسات مالی، مجله پژوهش شماره ۳۷
- امام خمینی، روح الله، تخریر الوسیله ج ۱، قم، دارالکتاب العلمیه
- اسماعیلی، اسماعیل، اکل مال به باطل در بینش فقهی شیخ انصاری، کاهش نو در فقه اسلامی، مجله قه
- انصاری، مرتضی بن محمد امین، فرائد الاصول ج ۱، قم، مجمع الفکر اسلامی ۱۴۱۹ق
- شریفی لریستانی، عبدالرسول، پایان نامه به عنوان پولشویی از منظر حقوق جزای داخلی و معاهدات بین المللی، دانشگاه شهید بهشتی



- بجنوردی، سید میرزا حسین، قواعد فقهیه ج ۱ و ۲
- احمدی نژاد منفرد، مریم، پولشویی و سیستم مالی شامل آثار اقتصادی اجتماعی فرهنگی، مجله توسعه صادرات شماره ۷۸
- شیخ انصاری، کتاب البیع ج ۵، قم، مجمع الفکر اسلامی
- طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، مؤسسه نشر اسلامی



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی





پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی